

Medisinsk historie

Trygve Braatøy – en nekrolog 50 år etter

I oktober 2003 var det 50 år siden Trygve Braatøy døde nær 49 år gammel, og i november 2004 er det 100 år siden hans fødsel.

Trygve Braatøy var en av de mest kjente og markante legene i vårt land i det forrige århundret. Han var psykiater, psykoanalytiker, forfatter og ivrig deltaker i samfunnsdebatten. Han regnes som en av foregangsmennene for et humanistisk helhetssyn i medisinen og som grunnlegger av psykomotorisk fysioterapi, Braatøy-Bülów-metoden. Både mannen, hans humanistiske syn på terapi og betydning for psykomotorisk fysioterapi har allmenn interesse for norske leger i dag.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

> Se også side 1799

Per Vollset

Odins veg 46
5222 Nesttun

Eivind Meland

John Nessa

Seksjon for allmennmedisin
Universitetet i Bergen

Trygve Braatøy var født i 1904 i Minneapolis, der faren Halvdan Nielsen (1869–1942) var prest. Familien flyttet tilbake til Norge i 1908, hvor faren ble sogneprest utenfor Bergen. Senere flyttet de til Oslo. Moren Bertha Frøyland (1870–1961) var en begavet og myndig kvinne som øvde sterk innflytelse på Trygves personlighet (1, 2).

Barndommen og ungdomstiden vet vi lite om. I forordet til *De nervøse sinn* skrev Braatøy at hans menneskelige perspektiv hadde preg av en rekke dobbeltinnsikter hos prestebarn som har opplevd sin far både hjemme og på prekestolen (3).

Trygve Braatøy var allsidig interessert. Søsteren siterte hans mor som uttrykte seg slik: «Der var svermer av ideer i hans stakars hode». Etter examen artium begynte han å studere medisin. Han var en aktiv student og ble kjent som en glad laks.

Studietiden

Trygve Braatøy var redaktør for *Æsculap* i 1927 samtidig som hans nære venn Karl Evang (1902–81) var formann i bladstyret. Det ble sagt at Braatøy skrev mesteparten av bladet selv. Han boltret seg i de forskjellige emner, fra sviende kritikk av studieplanen til psykoanalyse og bokenmeldelser. Alt da fikk han vist sin belesthet, og *Æsculap* kunne i perioder ha karakter av litteraturtidsskrift (4). Braatøy var også talsmann for pasifisme, og han hadde et åpent syn på seksualitet. Et annet viktig tema for Braatøys skribentvirksomhet var at det medisinske studium var fylt av for mye unyttig hukommelsesstoff. Dette går også igjen senere i hans forfatterskap. Universitetsmiljøet i 1920-årene var preget av aktiv utenomfaglig engasjement. Foreningslivet blomstret. Studentene trodde at når den første verdenskrig var over, var det slutt på alle kriger! Optimismen var stor. En ny og bedre verden skulle skapes på ruinene av gamle borgerlige idealer. Det ble nesten en plikt å ha nye og selvstendige meninger, et nytt kvinnesyn og åpnere syn på samliv og seksualitet.

Den akademiske ungdommen opplevde at de hørte til i «den nye tid», understreket Trygve Bull (1905–99) i sin bok om Mot Dag (5). Parolen var: All tenkende ungdom måtte være radikal. Mot Dag og fredsbevegelsen Clarté klarte, selv om de var i mindretall, å kanalisere radikale stemninger målbevisst inn i politisk organisert virksomhet. Erling Falk (1887–1940) og Mot Dag fikk stor betydning for sentrale forfattere som Sigurd Hoel (1890–1960) og Arnulf Øverland (1889–1968). Trygve Braatøy markerte sin selvstendighet og avslø tilbudet om medlemskap. Var det møteplikten, autoritetsunderkastelsen og den ensidige intellektualisme Braatøy protesterte mot? Han var mer interessert i det musiske: musikk, litteratur, diktning, teater og film. «Mot Dag var på det tidspunkt en gruppe akademikere med Marx som Allah, og Erling Falk som hans profet som hadde funnet sannheten,» skrev Braatøy i *Festskrift til Sigurd Hoel* (6).

Arnulf Øverland satte ord på følelser som han delte med mange i diktsamlingen *Brød og vin* (1919). Øverland skrev indignert om krigens meningsløshet (7). Disse diktene hadde sterk innflytelse på Braatøy. Han fikk aldri fullført sin bok om Øverland, men deler av bokmanuskriptet ble senere publisert i *Ordet* (8).

Braatøy elsket musikk og fikk impulser til sin analyseteknikk fra musikkinteressens: «Analytikerens jobb er å tilpasse seg pasienten, akkurat som annenfiolinisten tilpasser seg konsertmesteren – ikke bare i toneart men også i tempo... Psykoterapi er en duett mellom pasient og lege. En duett har melodi, rytme, tempo og pauser. Pausene er ikke det minst viktige» (9).

Sosialt og politisk engasjement

Til tross for sin tidligere uttalte pasifisme, deltok Braatøy i kampene i 1940 som lege og fortsatte i motstandsarbeid gjennom en illegal avis. I dette arbeidet møtte han sin siste hustru, Sigrid (1917–). Kampen mot nazismen i 1930-årene hadde ført til nyvurdering av pasifismen. Han godtok bruk av våpen i selvforsvar, men understreket at en slik aksept måtte komme fra en dypt personlig overbevisning.

Innsikt i sammenhengen mellom kriminalitet og nervøse lidelser fikk Braatøy i stillingen som lege ved Opstad tvangsarbeidshus på Jæren. Her møtte han kriminelle, alkoholikere, sedelighetsforbrytere og sinnslidende med langtidsopphold og gjennleggelser. I tre innlegg til Dagbladet i 1932 skrev han om «noen kriminelle problemer sett fra Opstad» (10).

Skribentvirksomheten ble lagt merke til. Arne Skouen skrev at Braatøy var en av de få debattanter fra 1930-årene som nøt en nesten grenseløs respekt hos unge. Han avslørte fortomhet og flotte tirader. Han kunne ta seg tid å være fødselshjelper for unge, lovende forfattere (A. Skouen, personlig meddelelse, 1997).

En av Braatøys anmeldelser i Dagbladet hadde overskriften *I faens fotspor*. Tittelen var typisk for den infamitet han kunne bruke når han fant det nødvendig. Han sørget ikke alltid for ryggdekning, men brukte alltid blanke våpen. Ironikeren glimtet også til i *Psykoterapi ad modum Hitler*, der han hevdet at Hitler-hilsen

kunne brukes som behandling ved lidelser i høyre skulderledd (11). Odd Eidem uttrykte seg slik: «Når han skrev, visste aldri leserne hva de kunne vente seg på forhånd. Han lekte med alvoret som en gjøgler med mange baller i sving når han hev paradokser og utfordringer mot taket. Uten skjelving ropte han mot folke-mengden. Det er ikke mange som gjør ham slikt etter lenger» (12).

Den unge psykiater og doktorand

Allerede i 1931–32 hadde Braatøy gått i læreanalyse i Berlin. Doktoravhandlingen fra 1934 var om schizofreniens årsaker og ble møtt med motstand. Braatøys utgangspunkt var at unge menn ble møtt av en bølge av arbeidsløshet, kriminalitet og sinnslidelser som førte dem i fengsel eller sinnssykehus.

Braatøy minnet om at trekk i ungdommen kunne likne det vi kaller begynnende schizofreni, med selvhenføring, klossethet og fremmedgjøring. På den tid var psykiatrien sterkt biologisk preget. Braatøy søkte å påvise sammenheng med sosialt trykk, og foregrev den sosialpolitiske æra i senere psykiatri (13). Avhandlingen var kontroversiell fordi den avviste den reduksjonistiske og biologiske endimensjonalitet i psykiatrien (2). Disputasen førte til en gnistrende debatt og kritikken skal ha vært flengende.

Doktoranden fikk støtte fra professor Ragnar Vogt (1870–1943), som mente at avhandlingen var så god at den burde godkjennes. Vogt og Braatøy hadde vært kolleger ved Psykiatrisk Klinikk Vinderen, og Vogt hadde tidligere introdusert psykoanalyse i norsk psykiatri (2). Avhandlingen gav ikke doktoranden fotfeste i det akademiske miljø. Til gjengjeld skapte han sin egen plattform med bøker, foredrag og artikler, og viste hvordan samfunn, liv og personlighet var uløselig forbundet.

Terapisynet

Trygve Braatøys autoritet var omstridt, men han ble konstituert overlege ved sjettede avdeling ved Ullevål sykehus etter henrettelsen av overlege Haakon Sæthre (1891–1945). Det er derfor ingen tvil om at han nøytt stor faglig respekt. Han ble fast ansatt i 1946 i det statsråd Birger Bergesen (1891–1977) senere kalte Norges viktigste stilling. Han hadde stilling ved Menninger Institute i Topeka som «senior analyst» i årene 1949–51. I USA ble han tilbudt fast ansettelse på meget gode vilkår. Et professorat ved Harvard Medical School var også på tale. Braatøy valgte å vende tilbake til sine pasienter ved Ullevål sykehus.

Det vakte oppsikt da han søkte avskjed fra sin overlegestilling ved Ullevål i 1953. Begrunnelsen var at han ønsket å være fri i sin legegjerning, med tid til sine pasienter

og tid til lange sommerferier med familien. Han ønsket også å skrive en bok hvert år resten av sitt liv og foreta etterundersøkelser av sine privatpasienter (1). Arbeidet med og utgivelsen av *Pasienten og lægen* kan også ha ført til oppbrudd (14). I boken tok Braatøy et oppgjør med den upersonlige og byråkratiserte medisin, som han mente var spesielt utbredt i sykehusmiljøene. *Pasienten og lægen* ble på mange måter hans livssynstestament. Terapisynet var basert på humanisme, og han hadde i mange år stått i bresjen for et helhetlig syn på forholdet mellom kroppen og det levde liv (2, 15).

Braatøy var først og fremst kliniker, en av de første psykoanalytikere i Norge. Han behersket psykoanalysen og dens teoretiske fundament. Sigurd Hoel skrev forordet til Braatøys debutbok *Livets sirkel – bidrag til analyse av Knut Hamsuns diktning*, da den kom i ny utgave. Hoel fremhevet at Braatøy kunne Freuds verker ut og inn; og meget mer enn det. Han hadde tilegnet seg den nye innsikten i menneskesinnet og den nye psykologiske metoden, slik at den var en organisk del av hans egen tankegang (16).

Braatøys utgangspunkt var humanismens vektlegging av at pasienten var et unikt individ. Finn Carling (1925–2004) kommenterte dette terapi- og verdisyn i boken *Hva med Hippokrates?* ved å fremheve høflighet og respekt for pasienten: «Når man er høflig, uttrykker man ikke bare at et annet vesen har et verd, man tar også vare på noe vesentlig i sin egen sjel – nemlig respekten. Det var en slik respekt psykiateren Trygve Braatøy tenkte på da han i sin tid sa at bare den som er glad i barn og dyr, bør få lov å bli lege» (17).

«Det var en stille revolusjon,» skriver Carling, «da den unge legen begynte å presentere seg for sine pasienter: Da Braatøy som ung lege kom til psykiatrisk avdeling på Ullevål sykehus, spurte hans eldre kolleger om hva i all verden det kunne skyldes at han oppnådde så gode resultater med pasientene? Braatøy svarte temmelig tørt: Det kan jo komme av at jeg hilser på dem» (17)!

Den psykomotoriske fysioterapi

I 1946 var Aadel Bülow-Hansen (1906–2002) foredragsholder i Neurologisk Forening. Hun demonstrerte sin pasientbehandling og gav egne vurderinger om sammenheng mellom muskelspenning og respirasjon. Trygve Braatøy reiste seg og sa at det var første gang han hadde hørt en sykegymnast snakke om respirasjon. Dette var det første møtet mellom skaperne av den psykomotoriske fysioterapi.

En spørrende og åpen holdning kombinert med oppfinnsomhet og improvisasjon kjen-

netegnet de to. De diskuterte hva som skjedde med pasienten og systematiserte sine kliniske erfaringer. Braatøy stimulerte Bülow-Hansen til å stole på sine erfaringer og til å prøve seg frem, han gav sjelden råd. «Metoden ble også utviklet ved at jeg prøvde meg på Trygve,» fortalte Bülow-Hansen (18, 19).

Braatøy og Bülow-Hansen pekte på at ryggen var kroppens største mimiske muskel; at det var viktig å kunne strekke beina, å kunne «slippe seg», sette ord på ting, gi lyd fra seg som Münchhausens dyppfryste posthorn når det kom inn i varmen. Pasienten måtte tines opp, ord og bevegelse måtte bli ett. Som følge av varme og trykkgghet makter pasienten å gi uttrykk for sine følelser. Ordene pipler ut av anspent muskulatur etter hvert som trykkggheten kommer. Braatøy formulerte det slik i en av sine mange bøker: «Kanskje begynner pasienten å synges til slutt?»

I 1948 kom hans kanskje mest sentrale artikler om teorien bak den psykomotoriske fysioterapi: Psykologi contra anatomi ved sykegymnastisk behandling av armenevrose (20, 21).

Behandlingen dreier seg om en kroppslig, emosjonell og erkjennelsesmessig omstillingsprosess med utgangspunkt i holdning, muskulatur og åndedrett. Åndedrettet tillegges størst betydning i reguleringen av følelseslivet. Fritt åndedrett blir tegn på å kunne slippe seg. I forståelsen bak psykomotorisk behandling, mennesket som et kroppslig subjekt, vil kroppslig omstilling alltid følges av emosjonell omstilling (18, 19).

Trygve Braatøys død

Trygve Braatøy fikk angina pectoris, men bagatelliserte symptomene og skyldte på interkostalmyalgi. Infarkt et inntrådte kvelden før han døde, da han holdt tale på forlagsdirektør Henrik Groths (1903–83) 50-årsdag. Braatøy ble likblek og måtte ta en pause. Men han ville ikke ha lege. 12. oktober 1953, valgdagen, gikk han på arbeid. På kontoret ble han i tre timer før han gikk og stemte Høyre. Da fikk han et nytt infarkt og ble senere på dagen innlagt ved Ullevål sykehus, og døde der etter få timer.

Hans nære venn Arnulf Øverland holdt en meget personlig minnetale ved bisettelsen 16. oktober 1953. Vi gjengir et kort utdrag: «Det gode et menneske gjør, det er en sæd, den vil spire og modne i andre mennesker. I hans ettermæle skal der høres en takk for den omsorg han viste de ulykkelige som søkte hans hjelp og der skal høres en takk fra dem han gav varmen av sitt vennskap. Hans nysgjerrighet fristet ham til å kikke over gjerdet, og han oppdaget at det var ting utenfor. Jeg vet ikke om hans kolleger alltid var glade for det. Men jeg tror de blir det» (22).

Litteratur

1. Thaulow JF. Pasientens talsmann Trygve Braatøy. Tidsskr Nor Lægeforen 2000; 120: 2902–3.
2. Kock PM. Trygve Braatøy og endringer i det moderne menneskebilde. www.aviana.com/per/braatoy/braato04.htm (10.9. 2004).
3. Braatøy T. De nervøse sinn. Oslo: Cappelen, 1947.
4. Lange J. Minneord over Braatøy. Æsculap 1953; nr. 9.
5. Bull T. Mot Dag og Erling Falk. Oslo: Cappelen, 1955.
6. Braatøy T. Litteraturen og psykoanalysen. I: Festskrift til Sigurd Hoel. Oslo: Gyldendal, 1950: 203–17.
7. Øverland A. Samlede dikt. Oslo: Aschehoug, 1995.
8. Braatøy T. Fragmenter av en vurdering. Ordet 1968; nr. 4.
9. Braatøy T. Fundamentals of psychoanalytic technique. New York: John Wiley & Sons, 1954.
10. Braatøy T. Noen kriminelle problemer sett fra Opstad: Gjentagelsestyvene; Sedelighetsforbryterne; Funksjonærer og fanger. Dagbladet 26.8., 1.9., 7.9., 1932.
11. Braatøy T. Psykoterapi ad modum Hitler. Tidsskr Nor Lægeforen 1934; 54: 210–1.
12. Eidem O. Kort møte. Verdens Gang 14.10.1953.
13. Braatøy T. Männer zwischen 15 und 25 Jahren. Mentalhygienische Untersuchungen mit besonderer Berücksichtigung der Schizophrenie. Doktoravhandling. Oslo: Fabricius & Sønner, 1934.
14. Braatøy T. Pasienten og lægen. Med fragmenter av en polemisk selvbiografi. Oslo: Cappelen, 1952.
15. Vollset P. En profet for vår tid? Et rop fra en individualist! Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 3830–1.
16. Braatøy T. Livets cirkel – bidrag til analyse av Knut Hamsuns diktning. 2. utg. Oslo: Gyldendal, 1954.
17. Carling F. Hva med Hippokrates? Oslo: Gyldendal, 1991.
18. Bunkan BH, Tadøy L, Thornquist E, red. Psykomotorisk behandling. Festschrift for Aadel Bülow-Hansen. Oslo: Universitetsforlaget, 1986.
19. Bunkan BH. Psykomotorisk fysioterapi – prinsipper og retningslinjer. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2845–8.
20. Braatøy T. Psykologi contra anatomi ved sykegymnastisk behandling av armnevrose o.l. Bevegelse, affekt og holdning. Nord Med 1948; 39: 923–30.
21. Braatøy T. Psykologi contra anatomi ved sykegymnastisk behandling av armnevrose o.l. Respirasjon, affekt og ord. Nord Med 1948; 38: 971–6.
22. Øverland A. Ved Trygve Braatøys bære. Aftenposten 17.10.1953.